

ANMELDELSER

Liv Finstad & Anne Lise Gjetvik: Varetektsfanger forteller. Universitetsforlaget, Oslo 1980.

Det er få områder innenfor norsk strafferettspraksis som har blitt sterkere kritisert enn varetektsfengsling. Den første i rekken var Anders Bratholm, som i 1957 på grunnlag av sin doktoravhandling »Pågrepelse og varetektsfengsel« holdt et meget kritisk foredrag om emnet ved det nordiske kriminalismøte i 1957. Reaksjonene på kritikken — særlig fra mange av dem som arbeidet innenfor strafferettsapparatet — var meget sterke. Daværende krimnalsjef i Oslo fremsatte til og med forslag om at foredraget ikke skulle legges til grunn for diskusjonen ved møtet.

De foreløpig siste i rekken av kritikere er Liv Finstad og Anne Lise Gjetvik som nylig har utgitt boken »Varetektsfanger forteller...« på Universitetsforlaget. At heller ikke denne boken vil bli mottatt med begeistring av alle vitner mottagelsen den har fått i Varetektsutvalget som for kort tid siden fremla sin innstilling. Selv om utvalget var initiativtaker til undersøkelsen, tar et flertall av medlemmene avstand fra selve rapporten fordi den etter deres oppfatning tar »standpunkt til realiteten vedrørende påstander om sterkt kritikkverdige forhold fra offentlige myndigheters side.«

Kritikken mot anvendelsen av varetekt har tidligere som oftest vært en juridisk kritikk rettet mot lovgivningen og domstolenes anvendelse av lovbestemmelsene. Det har vært pekt på at lovgivningen stiller opp en altfor vid adgang til å sette folk i varetekt, at domstolenes behandling av sakene er summarisk og ofte lite i samsvar med lovens rettssikkerhetskrav, at reglene om overprøvelse er lite hensiktsmessige og at varetektsoppholdet er unødvendig langt. I »Varetektsfanger forteller...« benytter forfatterne — som begge har en samfunnsvitenskapelig bakgrunn — en annen innfallsvinkel. Gjennom intervjuer med 51 varetektsfanger tar de utgangspunkt i fangenes egne opplevelser av pågripelsen, domstolsbehandlingen og oppholdet i varetekt.

Det de forteller er ikke særlig oppløftende. Mange av dem opplever pågripelsen og den voldsanvendelse som er forbundet med den som en avstraffelse fra politiets side, at varetekt brukes som middel til å presse frem en tilståelse, at dommerne uten videre følger påtalemyndighetenes innstilling, at forsvareren er uforberedt og bare vil ha saken ferdig forttest mulig. Oppholdet i fengslet oppleves som atskillig verre enn en eventuell etterfølgende soning av fengselsstraff både på grunn av usikkerheten om hvor lenge man skal sitte og den lave materielle standard. Men først og fremst den strenge isolasjon som gjør at man er innelåst på cella så å si hele døgnet, med minimal anledning til å få besøk av familie og venner og begrensede muligheter til annet enn å sitte ørkesløs, skaper problem.

Selvfølgelig kan det innvendes at de 51 fangene som er intervjuet ikke er representative for alle fanger, eller at forfatterne først og fremst har vært interessert i å belyse skyggesidene ved varetektssystemet. Og man kan hevde at utstrakt bruk av varetekt, lange varetektsopphold og en høy grad av isolasjon er nødvendig for at politiet skal kunne foreta sin etterforskning på den beste og mest betryggende måte.

Men uansett om det bilde som gis er representativt for de varetektsfengslede eller bare gjelder for et mindretall, og uansett om den etablerte fengslingspraksis kan forsvares eller ikke er»Varetektsfanger forteller...« en viktig bok. Fordi varetekt kommer til anvendelse før skyldsspørsmålet er avgjort, er det av rettssikkerhetsmessige grunner viktig å stille strenge krav når det gjelder bruken og å utforme fengslingen slik at inngrepet ikke blir mer belastende enn nødvendig. Og i den debatt vi vil få om disse spørsmålene når Varetektsutvalgets innstilling kommer opp til behandling, vil boken inngå som et verdifullt bidrag.

Ragnar Hauge

Torsten Eriksson: Politik och kriminalpolitik. Nordstedt & Söners förlag, Stockholm 1977.

I de første 2/3 af dette århundrede gennemgik strafferetten en serie ansigtsløftninger. Først blev straffelovsproblemer taget under behandling. Enighed om straffens formål opnåedes dog ikke. Det forrige århundredes debat om en formildelse af straffelovene blev fortsat, og den positivistiske skole sejrede efterhånden. Individualismen, men ikke egoismen, dyrkedes og satte sig spor i nye straffelovsforslag og en mere human straffeprocedure. Både i Sverige og i Danmark blev det derefter fængselsvæsenets opgave at få de ret frit i luften svævende forestillinger til at virke i dagliglivets praksis.

Både Torsten Eriksson og jeg selv kom begge rent tilfældigt ind i dette praktiske arbejde. Vi kom med vidt forskellige forudsætninger. Først da vi begge havde afstukket hver sin retningslinie for en gennemførlig humanisering af de livsbetingelser, samfundet dengang bød en del af sine autoriserede tabere, lærte vi hinanden at kende.

I sin erindringsbog skildrer Torsten Eriksson først sin egen udvikling, og derefter følger han de øvrige progressivt orienterede læremestre og »medarbejdere« og deres veje til at overvinde den sejge modstand mod reelle forandringer.

At gå ind til et arbejde af denne karakter betød at blive kastet ud i en uriasituation. I hvor høj grad dette var tilfældet, viste sig dog først efterhånden. Det hørte til de uskrevne regler, at ingen fornuftige mennesker bekymrede sig om dem, der var spærret inde for at afsone deres »velfortjente straf«. Selv var vi, som vel nok det store flertal i dag, uden nogen exakt viden om livet bag fængselsporten.

Et årstid før han under en rejse for U.N. døde i Riyadh 6. februar 1977, havde han fortalt mig, at han var næsten færdig med en erindringsbog. Jeg begyndte allerede at glæde mig til at læse om hans oplevelser i den hektiske — måske for hektiske — reformperiode, der havde ændret så meget i svensk fængselsvæsen i hans erindringsperiode. Jeg håbede, at det også ville kaste lys over den lige så gennemgribende reformperiode, jeg selv havde deltaget i i Danmark.

Først i foråret 1980 fik jeg kendskab til hans bog og fik samtidig en opfordring til at skrive lidt om den. Trods flere forsøg er det ikke lykkedes mig at koncentrere en beretning om den danske udvikling og dens afvigelser fra den svenske tilstrækkeligt til at gennemføre en sådan plan. Kun enkelte spredte kommentarer vil jeg føje til.

Med en usædvanlig åbenhed fortæller han om sin familie og sin opvækst dels på landet for at få faderen, der var en dygtig håndværker, væk fra et alkoholmisbrug,

og senere tilbage til bytilværelsen i et værelse og køkken for at gøre det muligt for dem at få den opvakte knægt i en examensgivende skole. For faderen blev dette skæbnesvangert. Den lille forretning, de prøvede at drive, gav derimod drengen såvel den gode skolegang som mulighed for at blive fast gæst i naboejendommens biograf, og af den italienske leder af en familietrio, der spillede til filmene, lærte han at spille violin. Da drikkeriet blev for slemt, blev forældrene skilt. Han har dog gode minder fra de dage, hvor faderen var ædru og læste og fortalte så levende, at han senere i skolen udfra den kundskab, han derfra havde, kunne gå i debat med sine lærere. Da Torsten Eriksson kom i gymnasiet, flyttede faderen til en anden by, og Torsten begyndte at hjælpe sin mor økonomisk ved at spille i biografen.

I provinsbyen Gävle var dette ikke passende for en vordende student. Trods gode karakterer blev han gang på gang kritiseret, og til sidst forlod han skolen, tog til Stockholm og blev student der et år tidligere end sine klassekammerater.

Han studerede jura og levede fortsat i studietiden af at spille i restauranter og biografen. Dette resumé af de talrige festligt fortalte serier af situationsbilleder giver slet ikke indtryk af den fortællekunst, der præger hele bogen.

Den tilfældighed, der førte ham ind på fængselsvæsenets område, er karakteristisk. Han havde tænkt sig at blive forsvarsadvokat, men dette var i 1930 ikke muligt på grund af de økonomiske forhold. På den tid skulle man gøre tjeneste i årevis uden løn for at opnå en nødvendig praktisk uddannelse. Han tænkte som nybagt kandidat på at søge ind i medicinalstyrelsen, men elevatoren standsede udfør Fångvårdens kontor. Så gik han ind der og spurgte, om der var brug for ham, og mens han sad der og modtog det ventede afslag, ringede en direktør fra Karlskrona-fængslet og bad om øjeblikkeligt at få sendt en vikarassistent. Kontorchefen havde en stak ansøgninger liggende, men for at slippe for at gå dem igennem, og da han øjensynligt havde fået et godt indtryk af Torsten, spurgte han, om han kunne tage afsted med det samme. 5. juni 1930 begyndte så hans karriere i svensk fångvård. Han var tilbøjelig til at tale mere med fangerne, end ledelsen syntes om, et fænomen vi kendte så godt i Danmark endnu i 1942, da jeg begyndte i Herstedvester og samtidig som fængselslæge i Vridsløse. Han var også tilbøjelig til at kaste sig ud i letsindige og løst underbyggede skrivelser, men han lærte af sine erfaringer og af fangeres beretninger.

I 1933 blev den legendariske Carl Johan Schlyter justitsminister. Det følgende år traf T. E. på kriminalistforeningens årsmøde for første gang justitsministeren, denne evigt spørgende og overordentligt utålmodige mand. Stærkt udadvendt søgte han inspiration, hvor han end befandt sig. Også T. E. blev udspurgt og havde selvfølgelig et forslag til en reform, der interesserede ministeren, som alligevel glemte at gøre noget ved det.

I 1935, året efter mødet i kriminalistforeningen, kom justitsministeren på besøg i Jönköping, og hen under aften fik han lyst til at se på fængslet, hvor T. E. midlertidigt fungerede som chef. Skildringen af dette besøg er en novellistisk perle. Man får indtryk af begge parter grundighed og utrættelighed. Herlig er skildringen af forskellen imellem praktikerne, der ikke overrumpler, da en sindssyg fange gør forsøg på at overfalde politikeren. Episoden rystede tydeligt den reformglade mand.

Ved denne lejlighed opdagede Schlyter de kvaliteter, der her lå relativt ubrugte, og ved afslutningen inviterede han T. E. til at deltage på justitsministeriets regning

i den internationale fængselskongres, der skulle afholdes i Berlin, arrangeret af det berømte C.I.P.P. Konform var T. E. aldrig, og skildringen af det naziprægede kriminalistmøde er uhyggeligt levende.

Han fik også løfte om at blive kaldt til Stockholm »för att hjälpa Göransson att reformere fångvården«.

Fra begyndelsen var T. E. i opposition til datidens fængselsbehandling. Derved blev han en betydningsfuld medarbejder hos Schlyter. Schlyter talte jævnlige og med stor begejstring om muligheden af at »affolke fængslerne«, en opgave som nu er blevet endnu vanskeligere, efter man har opgivet de reformer, Schlyter og hans samtidige blandt de dengang toneangivende i såvel Sverige som i de andre skandinaviske lande forsøgte at gennemføre.

Schlyter var kendt af alle, der aktivt deltog i den tids kriminologiske kongresser og møder. Ved disse lejligheder var han altid omgivet af en flok interesserede, der lyttede til hans fabulerende fantasifulde forslag.

Mange af de forslag, der blev luftet i denne periode, blev efterhånden gennemført helt eller især delvist. Bl. a. stammer regionsinddelingen i Sverige fra Schlyters tid.

At være en af de mere nærstående medarbejdere har ikke været let. Schlyters utålmodighed var formidabel. Det har været svært for medarbejderne, når de kom om morgenen til deres kontorer, da at finde små sedler fra minsteren med anmodning om svar på ofte komplicerede spørgsmål snarest — helst inden frokost. Schlyter hørte øjensynligt til den exclusive lille gruppe, for hvem det er nærmest en livsbetingelse, at der hver dag sker noget nyt. Som minister var det et mål at komme med et nyt lovforslag om dagen eller noget i den retning.

Schlyters tid som justitsminister var kun ret få år. Derefter kom der en roligere periode med et godt samarbejde mellem idémanden T. E. og de kommende ministre. Forbilledligt var det tillidsforhold, der udvikledes mellem Zetterberg og T. E. Takket være deres gode samarbejde lykkedes det at få nogle af de større ønsker ført igennem.

Ungdomsfængslet Roxtuna er det første ungdomsfængsel bygget med behandlingstankerne i sigte i enhver detalje. Politisk trak Zetterberg dette igennem. Den lille gruppes princip blev hermed gennemført. Kampen for dette har været meget hård, og projektet blev selvfølgelig beskåret.

Udefra ser det ud, som om man i Sverige i denne lange periode satsede mere på bygninger end på personale. Dette har nok nogen relation til, at man allerede i krigsårene forberedte og i 1945 gennemførte en særdeles liberal lov om behandling af kriminelle. Denne krævede, at man skulle stræbe efter at tilføje den dømte så ringe skade af dommen som muligt, og hvor positive indgreb var nødvendige, skal straffuldbyrdelsen have karakter af »socialvård« (S.O.U. 1944 : 50 p. 122—123).

Hvorledes disse visioner skulle gennemføres, var der i loven ikke sagt noget om. Omkostningerne var ikke nævnt. Efter gennemførelsen af Roxtuna viste det sig kun muligt at få Hall-forslaget halvvejs fulgt, d.v.s. forslaget fra Säkerhetsanstaltsutredningen. Denne fik jeg selv lejlighed til at arbejde for som tilkaldt sagkyndig.

Vi begyndte i 1952 og afsluttede sent i 1953. Det var en stor oplevelse at deltage i en del små situationer, som klart illustrerede T. E.s evner for det taktiske spil. Han var i stand til at benytte mildhed og en selvudslettende teknik såvel som en fast urokkelig holdning. Han forstod at vælge den i den givne situation mest hensigts-

mæssige teknik. Det endte derfor jævnlige med, at hans egentlige ønsker i vid udstrækning blev tilgodeset på et følgende udvalgsmøde. En dag skulle vi således træffe sammen med en gruppe ledere af åbne institutioner. Formålet var at få dem til at slutte op om de idéer, vi havde udformet. Til min bestyrtelse var T. E.s indledende oplæg slet ikke i overensstemmelse med vore planer. Vort mål var nærmest det modsatte af, hvad han nu foreslog. Under mødet fremkom der fra disse medarbejdere en serie kritiske bemærkninger, og resultatet blev, at de kasserede det ubrugelige grundlag, og i løbet af vort møde kom vi i fællesskab frem til et resultat, der praktisk talt var i overensstemmelse med det, vi havde tænkt os skulle komme ud af drøftelserne. Jeg havde det største besvær med at holde min mund i den situation.

Det er mit indtryk, at sekretariatet sammen med de »sagkyndige« gør en betydelig større del af arbejdet, end det i hvert fald har været tilfældet i en del af de danske udvalg, jeg har været knyttet til. T. E. havde i alle fald et solidt greb om alt det, der foregik imellem møderne i udvalget. Formanden i en serie af de svenske udvalg, der fulgte tæt efter hinanden, var landshövding Torwald Bergquist. Han havde i krigsårene været justitsminister og tidligere været chef for socialstyrelsen. Han var ikke den, der brugte mange ord, men han blev regelmæssigt og omhyggeligt holdt underrettet af sekretæren T. E. Den meget frie debat i vore småmøder gav lejlighed til en kulegravning af alle aspekter. Adskillige år senere blev resultatet af en af disse diskussioner til en belastning i vort indbyrdes forhold. Jeg havde kæmpet hårdt for at få præciseret nødvendigheden af, at alle medarbejderkategorier, herunder også såvel det almindelige fængselspersonale som dommere, blev involveret i en humanistisk orienteret udnyttelse af forløbsbilleder. De psykiatriske levnedsløbsstudier var påkrævede for at modvirke den tyrkeretro, der overalt dominerede og i reglen endte i »sådan er jeg, Herren hjælpe mig, Amen«.

Resultatet var blevet (S.O.U. 1953:32 p. 89). »Med hänsyn till behovet av behandlingsforskning föreslår vi, att en utredning göres angående lämpligheten att med denna överläkaretjänst förena en medicinsk professur för kriminologisk behandlingsforskning«. Jeg havde ikke ventet mig meget af denne sætning. Hjemme havde man, efter at Helweg var gået af i 1951, ikke været interesseret i en sådan retspsykiatrisk orientering væk fra det diagnostisk sterile, der tilfredsstiller juridiske krav, men også kan belaste mere, end den gør gavn.

Allerede i krigsårene havde loven om fangebehandling fastlagt et stort program, der krævede nybygninger, hvis lovens idéer skulle kunne følges i praxis.

Adskillige år senere, formentlig efter T. E. var blevet generaldirektør, altså efter 1960, kom han på besøg privat. Som sædvanligt skæmte de vi, legede med forskellige idéer inden for vort fælles interesseområde, herunder også en idé om, at jeg skulle flytte til Hall og forsøge at gennemføre den gamle plan. Han sagde nok, at de ville oprette en sådan stilling og et professorat, »hvis jeg ville søge den«. Jeg opfattede det slet ikke som alvor. Jeg havde allerede afslået et californisk forslag om at etablere regelmæssige internationale kurser.

Først langt senere blev jeg klar over, at T. havde gjort et stort arbejde for at få denne idé realiseret. Jeg havde slået forslaget hen som en dårlig spøg og skuffede T. E. uden at ville det. Det ville dog have været svært at gennemføre. En serie overordnede medarbejdere, der var indstillet på at arbejde selvstændigt og frit, var næppe til at opdrive i Sverige.

Vel var jeg selv skuffet over, at der ikke var blevet universitetsmæssige muligheder for et sådant arbejde i København, men det arbejde, vi gennemførte i Herstedvester, var i høj grad knyttet til den lokale »kultur«. Ved at se den svenske situation, som T. E. beskriver den i sin helhed, får jeg dog en kende ubehag. Jeg tror dog ikke, at en virkelig seriøs drøftelse havde ført til, at jeg havde taget imod tilbuddet, men det havde nok været betydeligt sværere at afslå. I Sverige havde de lagt et solidt teoretisk grundlag. Det havde dog næppe været muligt at undgå den totalt ændrede holdning, der set udfra den behandlingsorienterede synsvinkel må betegnes som reaktionær. Den reformbølge, der blev ført igennem af T. E. et langt stykke ad vejen, var udformet allerede i årene op til 1944 som en rammelov, der stillede krav om at undgå enhver unødvendig forulempning af fanger. Den var af betydning for udformningen af den danske anordning om fangebehandling, der blev gennemført kort efter befrielsen.

Roxtuna lykkedes det med besvær at få startet. Hall-forslaget »blev kun halvvejs fulgt« (p. 195), d.v.s. vort forslag fra Säkerhetsanstaltsutredningen.

Reformerne blev af nogle få hovedpersoner trukket ned over et fåtalligt og for autoritetstro regelbundet personale. Trods al tale om decentralisering gik det dengang, som vi har oplevet det i de senere år i Danmark. Den Schlyterske utålmodighed var såvel en værdifuld som en farlig ting, særligt tydeligt ses manglen på almindelig opbakning bag kravet om at undgå at bruge ordet straf, men kun tale om en »Skyddsbalk«, en beskyttelseslov var alt for ringe. Fængslerne var forældede, og velfærdsbølgen skabte et stadigt stigende antal biltyverier, og dertil kom narko- og spritproblemer, som ingen af os havde forudset.

Med stor omhu gennemgås historierne bagved bygningen af det store fængsel Kumla. Konflikterne omkring dette synes at stå i forbindelse med en række indbyrdes modstridende oplysninger i pressen. Samtidig med dettes placering og opførelse fortsatte T. E. at bedre små særlig hårdt ramte fangers muligheder for i små grupper at komme med rimeligt held igennem de særligt lange strafafsoninger. I 1966 havde han forsøg igang med at lade fanger bo sammen med deres familie i almindelige lejligheder. En serie af små anstaltsexperimenter satte han i gang.

I et interview i Politiken har han udtalt sig om sit humanitære sigte og slutter dette med at afvise den traditionelle påstand om, at danskerne lader svenskerne experimentere og lærer af de svenske fejltagelser. Han henviser til Herstedvesters enestående placering og slutter med at sige, at de fra Sverige havde tilbudt mig en stilling med det dobbelte af den løn, man får i Danmark, men at jeg ikke havde villet forlade Danmark.

Dette var sagt så sent som 6. september 1966. På det tidspunkt var der på en »tyverisdag« blevet etableret en forening til kriminalvårdens humanisering (KRUM). Internationalt står han som den helstøbte repræsentant for det mest liberale syn på fængselsforhold. Hjemme var han altid blevet kritiseret for sin tilbøjelighed til at humanisere straffe og lægge vægt på forsorg. Ved afslutningen af sit arbejde i Sverige var han blevet forfremmet til medlem af The Establishment, der står fjendtligt overfor uddybet menneskeværldighed.

Jag kom »i högerburen«.

Lidt bitter skriver han på sidste side. Det kendes en smule kunstigt, men jeg var jo hærdat.

Bogen var færdig.

I individualismens tidsalder gælder det om at være stærk nok til at klare de situationer, man til enhver tid befinder sig i. Situationerne er for nogle mennesker yderst vekslede. Den for en selv også senere acceptable løsning af situationsbetingede problemer er især betinget af ens grundlæggende holdning, ikke noget man kan lære på et kursus. T. E. var en sådan livskunstner, der forblev stærk nok til at bære de tunge byrder, der var et væsentligt led i den tilværelse, der fulgte med nærmest tilfældigt at blive konfronteret med og opleve ansvar for samfundets behandling af sine tabere.

De sidste 5 sider havde han taget med sig på sin sidste opgave for F.N. Saudi Arabien havde ønsket råd om bygningen af nye fængsler. Hvorvidt det lykkedes ham at få dem til at bygge en række små enheder fremfor et stort var ikke afgjort.

Han havde tænkt sig at omskrive noget af det, der handlede om anstaltsexperimenter. I stedet for disse 5 sider skriver hustruen kort og klart en tresiders efterskrift. Hun glædede sig tydeligt over, at han i 1974 havde fået mulighed for sammen med sin efterfølger som generaldirektør at besøge det kursus-center, han havde tilrettelagt. Det var nu blevet præcist, som han havde tænkt sig det, og hun fik en tåre i øjet af glæden herover.

Bogen er virkelig en oplevelse. Den vil formentlig også være af værdi for den yngre generation, der herigennem kan få knyttet forbindelsen til den foregående, der også havde sine problemer at slås med.

Georg K. Stürup

Malthe Jacobsen: 1000 alkoholpatienter genundersøgt. Alkoholiklinikken i Aalborg 1980. 99 s. + 86 s. tabeller og bilag.

Forfatteren gør i et indledende kapitel¹⁾ omhyggeligt rede for arbejdets formål og dets begrænsninger. Formålet er først og fremmest at beskrive, hvilke mennesker det er, der søgte alkoholistbehandling i Aalborg fra 1961 til 1968, og derefter at beskrive, hvorledes denne gruppes sociale og helbredsmæssige situation var 10—16 år senere. Det forsøges på basis af en efterundersøgelse af 405 af de 1000 patienter (tabel 42) at give en beskrivelse af resultaterne af behandlingen, der gennem hele perioden principielt har været uændret, men dog naturligvis modificeret i overensstemmelse med samfundets socialpolitiske og behandlingspolitiske udvikling. Det betones, at de tal, som angiver behandlingsresultaterne, ikke er tænkt anvendt som nogen del af et bevis for, at den beskrevne behandling er korrekt eller optimal, og hermed anslås den nøgterne, beskrivende holdning, der præger hele afhandlingen, der giver mange svar, men stiller endnu flere spørgsmål, hvilket sikkert også har været hensigten. Arbejdet beskriver et behandlingsprincip, der har været ganske dominerende i Danmark i 30 år, og som nu er genstand for kritik fra mange sider. Man ønsker alternative behandlingsinstitutioner og -metoder og vel også et nyt syn på, hvem der bør behandles. Det må da være værdifuldt at have en yderst detaljeret og pålidelig skildring af det nu bestående.

Bogen er ikke let læst. En tekstdel og en tabeldel skal sammenholdes, og talrige definitioner fastholdes under læsningen, men værner man sig til den pladsbespa-

¹⁾ I forordet omtales forfatterens tidligere undersøgelse af det samme patientmateriale: 1000 patienter. En opgørelse fra Klinikken for Alkoholskadede i Aalborg (juli 1973).

rende form, finder man en rigdom af oplysninger i tabeller og kurver — flere end tekstdelen umiddelbart lover.

For langt de fleste tabeller gælder, at der indgår oplysninger om 790 patienter, medens 210 er udgået som såkaldte passanter — d. v. s. patienter, der blot få gange har været i ambulatoriet, således at behandling ikke har været iværksat og nødvendige oplysninger ofte ikke opnået, selv om der findes journaler også for disse patienter.

At opgørelserne beskæftiger sig med patienter fra 1960'erne fremgår tydeligst deraf, at man kun finder 6% kvinder (tabel 4), medens 20—25% kvinder blev almindeligt i 1970'erne. Oversigter over aldersfordeling viser, at aldersgruppen 25—34 år dominerer blandt mænd, medens man hos kvinder finder en overvægt i aldersgruppen 35—44 år (tabel 20). Kun ganske få patienter var under 20 år, da behandling blev påbegyndt. Mere end 2/3 af alle patienter havde drukket 4 år eller mere, før de henvendte sig, — ens hos mænd og kvinder. Ganske tilsvarende fund er gjort i alle opgørelser fra danske alkoholambulatorier i de sidste 20 år, og det må understreges, at drikkeriets varighed særdeles ofte har været 10 år eller mere. Hverken dette fund eller den relativt høje alder ved henvendelsen synes på vej nedad, selv om tilgangen til ambulatorierne vokser stabilt. Man må spørge, hvorfor alkoholikerne venter så længe, at der ofte er opstået endog meget store skader, især sociale. Man kan naturligvis ikke udelukke, at ambulatoriernes »tærskel« føles meget høj, eller at kendskabet til ambulatorierne ikke er udbredt nok. Malthe Jacobsen besvarer ikke dette spørgsmål, som ganske givet er af vital betydning for alkoholistbehandlingens fremtid.

Godt 1/4 af patienterne kom på eget initiativ, medens knap halvdelen mødte under et vist pres fra familie eller venner, godt 10% henvistes af socialforvaltningen eller andre myndigheder fraset Kriminalforsorgen, der henviste godt 14% (tabel 4).

Som følge af klinikkens beliggenhed i centrum af en stor by var næsten alle klienter bosat i byområdet, og mere end 70% var opvokset i byområder.

Patienternes erhverv ved 1. henvendelse er sammenlignet med landsgennemsnit, og det vises, at faglærte og ufaglærte arbejdere i alle aldersgrupper forekommer væsentligt hyppigere end forventet, medens selvstændige erhvervsdrivende findes en del svagere repræsenteret end i landsgennemsnittet, og funktionærer langt svagere (tabel 14 og 15). Blandt kvinder dominerer i dette materiale hjemmearbejdende husmødre, hvilket også er karakteristisk for et materiale fra 1960'erne.

Overraskende findes 3/4 i arbejde ved henvendelsen, men en ganske stor del af disse i en truet arbejdssituation. Interessant er det, at de 114 af Kriminalforsorgen henviste patienter arbejdsmæssigt havde ganske samme forhold som de »ikke-kriminelle« (tabel 16 og 17).

Patienternes civilstand er klart ugunstigt påvirket af alkoholismen, specielt således at man blandt yngre mænd finder langt flere i truede samlivsforhold eller alene end forventet, når man sammenligner med landsgennemsnit.

Boligforholdene er overraskende gode — kun få er boligløse, og mindre end 1/5 bor under forhold, der kan betegnes som dårlige (tabel 23). I denne sammenhæng som i en del andre ikke her refererede karakteriserer Malthe Jacobsen sikkert med rette Aalborg-klinikkens klientel som socialt mindre skadet, end man vel umiddelbart forventer, når man baserer sine vurderinger på massemediernes oplysninger.

Fordelingen af patienter efter deres alkoholmisbrugs type viser som i alle ambulatorieopgørelser, at såkaldt addiktivt drikkende (gamma alkoholikere) udgør 3/4 af hele gruppen, færrest, men dog repræsenteret, i aldersgruppen 15—19 år.

Kun få i dette materiale var medicin- eller stofmisbrugende, og da fortrinsvis blandt yngre neurotiske eller karakterafvigende.

I en redegørelse for behandlingsmetode lægges ganske stor vægt på antabus som »et rækværk langs en dyb afgrund«, men indtagelse af antabus er ikke og har ikke været obligatorisk. I dette materiale er det kun 1 %, der er behandlet uden antabus. Der er tydeligt udvist stor smidighed i administrationen af præparatet, der i næsten 40 % af tilfældene er indtaget i hjemmet eller hos venner og altså ikke under kontrol ved klinikkens skranke.

Behandlingsaftaler eller -planer er fulgt rimeligt godt af 40 % og med svigtende eller svingende konsekvens af 60 %. Behandlingens varighed varierer fra 1 til 16 år. Ca. 2/3 bevarede kontakt med ambulatoriet i mere end 2 år og knap 1/4 endog i 10 år eller mere, hvilket må antages at være af ganske væsentlig betydning for de opnåede behandlingsresultater. Disse kan kort refereres således, at ca. 40 % fandtes helbredte eller bedrede, således at forstå at alkoholismens sociale skadevirkninger var afbødede, og patienterne var enten afholdende eller havde et tilnærmet normalt forhold til alkohol. Hos 11 % opnåedes intet resultat, godt 16 % var døde, og om 32 % opnåedes ikke sikre oplysninger (tabel og kommentar s. 89). Det føles ganske rimeligt, at der blandt de »helbredte« findes mange, der stadig er i kontakt med klinikken, og som stadig tager antabus, når man tager i betragtning, at skønnet over behandlingsresultatet overvejende er baseret på den sociale funktion i videste forstand.

Et særligt kapitel beskriver den ret væsentlige overdødelighed, der kan påvises også i dette alkoholikerklientel. Den er forklaret i en væsentlig større frekvens af død ved ulykke (3 gange større end forventet) og selvmord (10—15 gange større end forventet). Kun få dødsfald (8 af 89) skyldtes sikkert alkoholrelaterede legemlige sygdomstilstande.

De 114 patienter, der henvistes af Kriminalforsorgen, fordeler sig på 58 betinget dømte og 56 prøveløsladte. Tidligere danske undersøgelser af såkaldte »vilkårspatienter« har vist, at behandlingsresultaterne, hvad angår selve alkoholmisbruget, er bedst hos de betinget dømte — endog bedre end hos patienter uden kriminalitet og behandlingsvilkår og langt bedre end hos prøveløsladte. (I betænkning nr. 752/1975: Kriminalforsorg — Socialforsorg I, s. 137 oplyses, at vilkår om alkoholistbehandling finder anvendelse ved 6—7 % af samtlige betingede domme, i prøveløsladessager i ca. en trediedel af tilfældene).

Malthe Jacobsen viser nu, at disse kriminelles sociale vilkår gennem opvækst og den voksne alder er væsentligt dårligere end de ikke-kriminelles. Tydeligst ses forskellen, når man sammenligner prøveløsladte og ikke-kriminelle. De betinget dømte er, som man kunne forvente, yngre og har drukket i kortere tid end de prøveløsladte.

Ved den nu anvendte lange observationsperiode viser det sig, at behandlingsresultaterne kun er ganske lidt dårligere for alle kriminelle end for resten af klientellet, og der er ingen sikker forskel på betinget dømte og prøveløsladte. Også dette resultat er bemærkelsesværdigt, når man tager en række prognostisk ugunstige sociale faktorer i den kriminelle del af klientellet i betragtning. Den kriminelle

prognose er kun usikkert relateret til alkoholmisbrugets prognose. I dette materiale indtrådte kriminelt recidiv hos 60 %, med absolut størst recidivfrekvens inden for de første 6 år efter behandlingens begyndelse (tabel 127). Ca. 1/3 af de patienter, der recidiverede kriminelt, gjorde det efter et mønster, der måtte skønnes at være deres habituelle, og de var altså i så henseende upåvirkede af behandlingen.

C. J. Hansen.

Ole Stigel.

Henrik Tham: Brottslighet och levnadsnivå. En undersökning av män i kriminalregistret födda 1892—1953. Liber Förlag, Stockholm, 1979, 275 sider inklusive engelsk resumé, abstract og bilag.

Udgangspunkt og grundlag for denne undersøgelse var den svenske lavindkomstkommissions indsamling af data vedrørende 11.000 voksne svenskeres livsforhold og den i tilknytning hertil foretagne interviewing af et udvalg på 6.000 af disse.

Forfatteren har interesseret sig særligt for at studere livsforholdene for de mænd, der indgik i dette udvalg, og som desuden var anført i det svenske kriminalregister som straffede med (normalt) højere straf end bøde. Formålet var bl. a. at sammenligne disse mænds levetilstand med forholdene for dem, der ikke fandtes i kriminalregistret.

Det er der kommet en overordentlig interessant bog ud af, og det er nærliggende at sammenholde nogle af Thams fund med f. eks. norske og danske resultater af tilsvarende arbejder, hvor det er muligt. Jeg tænker her navnlig på *Nils Christies* disputats om unge norske lovovertrædere og på *Karl O. Christiansens, Kallestrups* og *Wolf & Høghs* frekvensstudier og deres arbejder om kriminalitet og social status.

Det er i den forbindelse interessant, at Tham i sit sample finder ca. 8 % mænd optaget i strafferegistret i 1970'erne, hvilket svarer helt til Kallestrups skøn og Christiansen & Nielsens beregninger samt Wolf & Høghs empiriske frekvenser i Danmark omkring 20 år tidligere, når den registrerede kriminalitet defineres på tilsvarende måde. For 1970'ernes vedkommende tyder nogle ikke offentliggjorte opgørelser fra Danmark i 1976 på, at denne procent ikke har ændret sig væsentligt. Den synes stadig at ligge omkring de 8 %.

Iøvrigt viser Thams undersøgelse, at forskellene i livsvilkår mellem kriminalregistrerede og ikke-kriminalregistrerede mænd er ret små bortset fra tilfælde, hvor der tillige forelå andre deciderede afvigerfænomener end netop registreret straf for kriminel adfærd, f. eks. alkoholisme eller status som egentlig forsorgsklient. Også de kriminelle recidivister viste markante forskelle i livsforhold sammenlignet med det øvrige sample. Dette svarer godt til tidligere norske og danske fund.

Forfatteren har i bogen interesseret sig meget for, om det måtte være muligt ud fra de konstaterede livsvilkår for den enkelte at forudsige noget om stigning eller fald i fremtidige registrerings- eller straffhyppighed; men han kommer til det resultat, at data om levevilkårene siger mere om hvem, der bliver registreret end om hvormange. Dette beklager han, fordi han anser det andet spørgsmål for vigtigere end det første i en tid med stadigt stigende kriminalitet.

Et kort referat af nogle hovedpunkter fra Thams undersøgelse yder ikke bogen retfærdighed. Den er et usædvanlig omhyggeligt arbejde med mange spændende

detailler og en indgående diskussion af metodiske og tekniske problemer i forbindelse med materialets indsamling og analysen af de foreliggende data.

I kapitel 1 redegøres for undersøgelsens materiale og mulige ændringer i dets sammensætning som følge af ændringer i registreringspraksis.

I kapitel 2 gives en nærmere beskrivelse af den registrerede kriminalitets udvikling og den officielle statistiks muligheder for at beskrive udviklingen af sanktioner, forbrydelsestyper, tilbagefald, personlige træk ved de dømte etc.

I kapitel 3 og 4 diskuteres teorier om den formelle kontrols betydning for udvalget af dem, der registreres, og der redegøres for nogle af selektionsmekanismerne, herunder også for dem, der vedrører de dømtes statuslag.

I kapitel 5 diskuteres nærmere om livsvilkårenes betydning for kriminalitetens udvikling, og der ses bl. a. på de enkelte årganges kriminalitetsniveauer sammenholdt med aldersgrupperingernes betydning.

I kapitel 6 redegøres nærmere for lavindkomstkommissionens arbejde, og i kapitel 7 beskrives de straffede fra kommissionens udvalg mere indgående på en række variable, og tages højde for bortfald, dødelighed m. v. i materialet.

Undersøgelsens hovedresultater, som er kort refereret foran behandles og diskuteres grundigt i kapitlerne 8 og 9.

Bogen er velforsynet med litteraturliste og fortegnelse over tabeller og figurer; men anmelderen savner et navne- og/eller stikordsregister. Bilagene indeholder en ekskurs om forholdet mellem forbrydelse og straf, redegørelse for statistikken, kriminalregistret og for kodningen. Desuden er der en kort redegørelse for det særlige problem om de registreredes gældsforhold ved *Karsten Åström*.

Alt i alt en god og nyttig bog for den, som ønsker at få noget at vide om forbrydelse og straf i det svenske samfund i 1970'erne og derudover noget om udviklingen helt tilbage fra tiden omkring århundredskiftet.

Preben Wolf

Europarådets fjerde kriminologiske kollokvium blev afholdt i Strasbourg den 26.—28. november 1979 og handlede om kriminologiske aspekter ved mishandling af børn inden for familien. Der foreligger en rapport fra mødet (udgivet i 1980). Den refererer bl. a. de tre hovedindlæg: The manifestations and definitions of ill-treatment (V. Lenoir-Degoumois, Svejts), Etiological factors and long-term consequences (J. Vesterdal, Danmark) og Reactions: formal and informal social control (C. Somerhausen, Belgien). I rapportens konklusion indgår bl. a. en anbefaling af at følge Sveriges eksempel og afskaffe revselsesretten.

Beth Grothe Nielsen

Kriminalistisk instituts stencilserie nr. 15: Årsberetning 1980.

Instituttet har med sin årsberetning for 1980 for første gang udgivet en selvstændig publikation med en redegørelse for medarbejdernes forskning, undervisning og administrative opgaver.

I tillæg til selve beretningen indeholder udgivelsen tre artikler om emner af aktual forskningsmæssig og kriminalpolitisk interesse.

Justitsminister, professor, dr. jur. Ole Espersen bidrager med en artikel, hvori han redegør for forskningsbehovet med hensyn til *aktuelle kriminalpolitiske spørgs-*

mål. Espersen behandler bl. a. retsvæsenets muligheder for at bekæmpe narkotika-problemerne. Desuden berører han den planlagte forsøgsordning med samfundstjeneste som alternativ til frihedsstraf, ligesom han omtaler den fremtidige udformning af det strafferetlige sanktionssystem mere bredt betragtet.

Professor, fil. dr. Ulla Bondeson bidrager med en artikel om den forskningsmæssige vurdering af det planlagte forsøg med *samfundstjeneste*. Bondeson redegør i artiklen for, hvordan samfundstjeneste i den påtænkte 1-års forsøgsperiode kan gøres til genstand for en undersøgelse af ordningens forløb. Desuden gennemgår Bondeson forskellige muligheder for at undersøge de domfældtes recidiv.

Seniorstipendiat, cand. jur. Henning Koch bidrager med en artikel om forbedringer af *den politimæssige indsats i narkotikabekæmpelsen*. Koch tager udgangspunkt i udenlandske forskningsresultater. Erfaringerne viser, at styrkeforøgelse, reorganisering, anvendelse af meddelere, udvidede beføjelser (f. eks. provokation og infiltration) altid vil have negative bivirkninger. Der kan således blive tale om en styrkelse af narkotikaforhandlernes organisering, stigende priser på narkotika og heraf følgende forværringer i følgekriminaliteten, korrumpning af politiets efterforskningsarbejde. Koch drøfter desuden mulighederne for at satse på organisatoriske ændringer i narkotikapolitiets opbygning.

Eksemplarer af publikationen kan rekvireres ved henvendelse til instituttet.

Ny litteratur, som ikke vil blive anmeldt:

International exchange of information on current criminological research projects in member states 20 Europarådet Strasbourg 1981.

Collection des codes pénaux européens, Tome V, Les nouveaux codes pénaux de langue allemande, Autriche (1974), République démocratique allemande (1968), République fédérale d'Allemagne (1975) ISBN 2-11-000657-9 Paris 1981.